

4. El cinquantenari del Manifest de Prada

ORIOl RAMIS¹ I FERRAN SABATÉ²

Societat Catalana Diccionari de Medicina (Acadèmia de Ciències Mèdiques
i de la Salut de Catalunya i de Balears, ACMSCB)
Societat Catalana d'Història de la Medicina (ACMSCB)

RAMON BARTRONS³

Departament de Ciències Fisiològiques, Facultat de Medicina,
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

1. EL CONTEXT DEL *MANIFEST DE PRADA* DE 1973

En la Universitat Catalana d'Estiu de l'any 1973 es desenvolupà un seminari sobre l'ús del català en les disciplines científiques. Les seves conclusions i recomanacions es coneixen com el *Manifest de Prada*. Per als qui no el coneguin, ens referim al manifest «El català, llengua d'expressió científica»⁴ que promogueren onze científics,⁵ la majoria membres de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Entre

1. oriolramis@gmail.com

2. drsabate@yahoo.es

3. rbartrons@iec.cat

4. Reproduït a: ORTEGA, R. (2016). *En defensa de la Llengua*. Barcelona: Editorial Angle; i també a RAMIS, O.; SABATÉ, F. (2022). «Cap al cinquantenari del Manifest de Prada». *Annals de Medicina*, núm. 105, p. 125-127.

5. La llista completa dels signants és la següent: Gerard Vasalls (Sant Esteve del Monestir, 1910 - la Roca de l'Albera, 1994), físic; Oriol Casassas (Sabadell, 1923 - Barcelona, 2012), metge pediatre, fou president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears (ACMCSB) de 1979 a 1981; Heribert Barrera (Barcelona, 1917-2011), químic, fou president del Parlament de Catalunya (1980-1984); Enric Casassas (Sabadell, 1920 - Barcelona, 2000) químic, fou president de l'IEC (1982-1987); Josep Laporte (Reus, 1922 - Barcelona, 2005), farmacòleg, era president de l'ACMCSB en el moment del *Manifest* i fou, a més, rector de la UAB (1976-1980) conseller de Sanitat (1980-1988) i d'Educació (1988-1992) de la Generalitat de Catalunya i president de l'IEC (2002-2005), Antoni Lloret (Barcelona, 1935), físic; Joaquim Ramis (Barcelona, 1928), metge pediatre, fou president de l'ACMCSB (1995-2002); Lluís Marquet (Barcelona, 1937 - Mataró, 2011); Reinald Dedies, enginyer; Josep Maria Camarasa, (Barcelona, 1946), biòleg, i Ramon Folch, biòleg (Barcelona, 1946).

ells hi havia Josep Laporte, Heribert Barrera i Enric Casassas, que tingueren càrrecs importants en la vida institucional del país els anys immediatament següents. Entre els que encara són vius i actius hi ha Josep M. Camarasa i Ramon Folch, que ja han mostrat interès a prendre part en la commemoració del cinquantè aniversari que tot just ara comencem a preparar i en què us animem a participar.

2. EL CATALÀ, LLENGUA D'EXPRESSIONI CIENTÍFICA

El manifest deia en un llenguatge propi de l'època, però finalment prou clar:

Entenem que el dret a l'ús de la llengua i el deure que se'n deriva atenyen la totalitat dels seus camps i, en conseqüència, PROCLAMEM aplicables drets i deures a tots els nivells, graus i terrenys de l'activitat humana i, per tant —que res no en justifica l'exclusió—, en els seus aspectes científics. Si una llengua ha de viure en plenitud, el seu exclusiu conreu literari és manifestament insuficient: cal que la llengua s'enrobusteixi amb el desenvolupament del lèxic científic i tecnològic, que segueixi el vigorós dinamisme de la ciència. Per aquest camí, i només per aquest camí, una llengua ateny la seva majoritat.

El manifest també es referia a les necessitats de comunicació internacional si bé en aquell moment, abans d'internet i de la mobilitat global —també la dels científics—, es referia sobretot a les publicacions. S'hi pot llegir:

[...] essent una constant històrica que la comunitat científica [occidental] (sic) cerqui vehicles d'expressió lingüística d'abast amplament internacional —el llatí en un temps, actualment sobretot⁶ l'anglès— REPUTEM de normal i lícit que els nostres homes de ciència, solidaris amb la comunitat científica mundial, renunciïn en determinats casos a l'ús de la llengua pròpia en favor de l'anglès o d'alguna altra llengua majoritària a l'hora de publicar llurs treballs de recerca, en el benentès que aquesta actitud ha de ser filla d'una decisió lliure i voluntària, no pas d'una imposició, i normalment a favor d'una llengua, l'anglès, que hom reconegui com a referent internacional. ENTENEM que la renúncia sistemàtica a favor d'altres llengües

6. Aquest *sobretot* sospitem que fou un matis introduït per alguns dels signants, ja que llavors (1973) possiblement encara es defensava un rol més preeminent del francès com a llengua de comunicació global. No sabem tampoc si pot ser degut a la influència sobre alguns dels signants del treball de Pere Gabarró (1899-1980) *Les publicacions científiques i la llengua catalana* (Barcelona, Societat Catalana de Cirurgia, 1933), en què encara optava clarament pel francès com a llengua franca de la ciència. No obstant això, és molt possible que Gabarró, l'any 1973, després d'un llarg exili al Regne Unit, ja pensés diferent sobre quina era la llengua franca predominant en la ciència de postguerra.

científicament parlant tan minoritàries o quasi com la pròpia, o la renúncia imposada, són actituds desafortunades o humiliants respectivament.

Potser val la pena que ens aturem en l'aspecte moral i de reconeixement de la influència individual de cada treballador de la ciència sobre l'ecosistema lingüístic en el qual viu, «en el seu dret i el seu deure a l'ús de la llengua pròpia». Aquesta reflexió és molt present en el *Manifest de Prada*, i pensem que manté tota la seva vigència avui.

Evidentment, l'anglès és i serà durant força temps el *llatí* de la ciència contemporània i no hi hem de renunciar, ni en les publicacions ni en moltes de les relacions amb científics d'altres cultures ni, per tant, en reunions. La reflexió personal i el debat col·lectiu sobre l'equilibri adequat entre l'ús de la llengua pròpia i el de l'anglès és necessari, és legítim i el trobem en totes les llengües de cultura i també entre llengües minoritzades per l'anglès en molts continents. Pensem, per exemple, en l'ús de llengües diferents de l'anglès en les facultats de medicina de les zones zulús de Sudàfrica o a l'Índia on, fins fa poc, la preeminència de l'anglès en l'àmbit de la ciència era indiscutible i indiscutida.⁷

No obstant això, allò que ens angoixa ara i aquí no és tant la relació amb l'anglès, que també s'ha de plantejar, sinó la que patim amb altres llengües «quasi tan minoritàries, científicament parlant, com la pròpia», per usar allò que sembla un eufemisme per a referir-se sobretot al castellà (i també amb característiques diferents al francès a la Catalunya del Nord). És la disglòssia en la vida científica, que no són només les publicacions, també són el treball diari als laboratoris, als hospitals, les reunions de treball en els centres de recerca, les comunicacions internes de tot tipus, les classes, els seminaris i tota la riquesa d'ocasions en què els científics interactuen.

3. ELS DRETS I DEURES LINGÜÍSTICS EN EL SISTEMA UNIVERSITARI I DE RECERCA

Les universitats i els centres de recerca són els espais on es crea, es transmet i es difon el coneixement científic. En conseqüència, són també espais imprescindibles per a garantir el futur de la nostra llengua. Com a peces centrals de la nostra societat, són també un reflex del que hi passa. La mala salut del català en aquests espais ha estat una queixa continuada en els darrers anys. Aquest fet ha portat la Junta del Consell Interuniversitari de Catalunya, integrada pel Govern i les dotze universitats catalanes, a aprovar un acord per a elaborar un pla d'enfortiment de

7. SHARMA DC (2022). «Language Changes for Indian Medical Education». *The Lancet*, núm. 400, (10363), p. 1575.

la llengua catalana en el sistema universitari i de recerca. Es va fer una diagnosi de la situació i es va iniciar un procés d'anàlisi i debat que culminava amb un seguit de mesures per a enfortir la llengua, publicat en el *Pla d'enfortiment de la llengua catalana en el sistema universitari i de recerca de Catalunya*.⁸ S'han presentat dades d'ús del català i de la resta de llengües d'impartició de la docència a les universitats catalanes, tant en graus com en màsters universitaris. En el conjunt del sistema, el 70,5 % de les assignatures dels graus universitaris són en català, mentre que el 26,8 % són en castellà, i en terceres llengües (principalment l'anglès), el 22,1 %. Les dades mostren que, en els estudis de grau, el català és la llengua de docència emprada majoritàriament. En els màsters universitaris, en un context de creixent internacionalització i d'una alta presència d'estudiants que provenen de fora del nostre sistema universitari, el pes del català decau considerablement i se situa al voltant del 30-40 %, amb un 39,8 % d'assignatures en català, un 37,9 % en castellà i un 32,9 % en una tercera llengua (l'anglès).

El Pla planteja com a objectiu principal fer plenament efectiu l'ús del català com a llengua pròpia de les universitats i com a llengua d'ús normal de llurs activitats. També planteja reforçar i ampliar els programes d'acollida lingüística impulsant un Pla d'acollida a les universitats catalanes, incrementant-ne els recursos per aconseguir un augment significatiu del nombre d'estudiants i professors que adquireixen coneixements i competències lingüístiques bàsiques en català. Així mateix, es marca com a objectiu aconseguir el reconeixement del català dins el programa Erasmus. També es preveu la realització d'un programa d'intercanvi d'estudiants entre les universitats de la Xarxa Vives.

En l'àmbit de la recerca, les dades mostren que la presència del català en les tesis doctorals representa només el 10 % del total, enfront del 54 % que es presenten en una tercera llengua (anglès). D'altra banda, s'ha de tenir present que el percentatge de tesis doctorals internacionals o amb menció europea és del 33,7 %. La diagnosi de la situació actual en l'àmbit de la recerca fa palès que l'anglès ha esdevingut la llengua franca acadèmica. Els objectius que planteja el Pla són, d'una banda, incrementar l'ús del català a la recerca i el conreu del català científic, i d'altra banda, incentivar la transferència i divulgació de la recerca en català. Entre les actuacions proposades per a assolir aquests objectius hi ha la incentivació de l'ús del català a les tesis doctorals, el desplegament d'un pla d'acollida lingüística per al personal investigador internacional i/o l'increment de les actuacions de divulgació de la ciència en català, també enfortir les relacions entre tota la comunitat universitària i de recerca dels territoris de parla catalana.

8. *Pla d'enfortiment de la llengua catalana en el sistema universitari i de recerca de Catalunya* (2022). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General d'Impacte Territorial i Social del Coneixement. Departament de Recerca i Universitats.

Posteriorment, algunes universitats han publicat el seu propi *Pla de llengües*,⁹ com és el cas de la Universitat de Barcelona, que fa un èmfasi especial en la necessitat de garantir els drets lingüístics de l'alumnat.

Tot i ser una llengua amb uns deu milions de parlants, continua sense tenir el reconeixement de llengua oficial a les institucions europees. Tampoc no en té dins l'àmbit educatiu i acadèmic, on la llengua catalana segueix exclosa al Programa Erasmus d'intercanvi d'estudiants. Amb tot, no oblidem que el més important és que el català esdevingui la llengua d'ús normal en tots els espais i moments de la nostra vida quotidiana.

4. EL CATALÀ I LA DIVULGACIÓ CIENTÍFICA

Tornem al Manifest de Prada:

Constatem que també és una constant històrica que, al costat de les llengües majoritàries [sic!, per l'anglès, en l'actualitat], hom faci ús de les llengües pròpies, i, com a membres de la comunitat cultural catalana, ens enorgullim que, per a la nostra, això sigui un fet, bé que desigual i intermitent, des del segle XIII, circumstància que no ens confereix la preeminència, evidentment, però sí un dels llocs degans en el concert de les llengües d'expressió científica europees.

Hi ha un debat sobre si no seria en l'àmbit de la divulgació, de l'ús dels mitjans de comunicació massius o també de la docència de la ciència en tots els seus nivells on el català —i totes les altres llengües diferents de l'anglès— té el seu lloc com a llengua d'expressió científica i deixar a l'anglès (al segle XIII haurien dit, el llatí) el paper de llengua franca que ha aconseguit. El debat és vigent i difícil perquè ni la situació és igual en totes les branques de la ciència, ni el límit entre allò que és difusió i allò que és comunicació internacional dels progressos és tan nítid com ens pot semblar. Però sigui quina sigui la posició de cadascú i de cada equip en aquest debat, no hi ha dubte que el català té un lloc en la ciència, que n'hi ha de tenir més i que el que tingui depèn i dependrà molt de l'aplicació individual i col·lectiva dels drets i deures lingüístics.

Tornem a Prada:

[...] fer tots els possibles per publicar en català els textos destinats a la nostra comunitat cultural (manuals, llibres de text i obres de divulgació de qualsevol nivell, etc.) cosa que és la pràctica habitual de totes les comunitats culturals nor-

9. *Pla de llengües de la Universitat de Barcelona* (2022). Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.

mals, fins de les de demografia més reduïda, i que, en el nostre cas és, a més, condició bàsica per a coadjuvar al bandejament definitiu de les limitacions lingüístiques a què abans ens hem referit: els nostres lectors han de poder accedir al coneixement científic directament en català.

Si deixem a banda que avui referir-se a llibres de text en fa somriure més d'un i que en lloc de parlar de lectors hauríem de parlar de receptors perquè els canals de comunicació de la ciència van molt més enllà de la llengua escrita i llegida, insistim que el problema que se'ns presenta és gairebé sempre en referència a la renúncia al català per a usar el castellà. Parlem-ne un moment amb exemples pràctics:

Exemple 1: Hi ha una infravaloració constant de la capacitat dels consumidors cultes de cultura en la comprensió de llengües veïnes o que coexisteixen en un mateix territori o àmbit de comunicació. Ho diem perquè NO és veritat que un castellanoparlant culte NO pugui entendre el català, fins i tot si no està en contacte amb el català, com sí que és el cas dels que resideixen a Catalunya. Tots nosaltres tenim una certa comprensió de l'italià o del portuguès, que no vol dir ni haver-lo estudiat, ni dominar-lo, però molts tenim l'experiència que fàcilment els podem demanar que no canviïn de llengua i podem mantenir un nivell acceptable de comprensió. Allò que SÍ que hi ha (i això pot canviar) és una negació permanent del fet lingüístic català en ciència (i no només en ciència) en el món castellanoparlant que porta, per exemple, no només a obligar els científics catalans a fer les declaracions en castellà quan surten a la televisió, en lloc de mantenir-les en català i a una actitud vergonyant en la utilització del català en, per exemple, sessions clíniques o seminaris científics. Això no es veu a Portugal amb el portuguès, una llengua «quasi tan minoritària, científicament parlant», com la catalana.

Heu fet mai la prova d'adreçar-vos en català a un grup majoritàriament hispanoparlant de fora de Catalunya en una de les múltiples reunions virtuals d'aquests darrers anys? Cal dir-ho. És possible. I a més, només en la mesura que es faci, el català serà respectat.

Exemple 2: Heu pensat mai que la invasió de *webinars* postpandèmics ha portat a una reducció massiva de l'ús del català en trobades que quan eren presencials es feien en català? Ja ho sabeu: «És que ara ens poden seguir des de Colòmbia o des de Madrid!». Els organitzadors han pensat en el dany que fan a la diversitat lingüística?

Exemple 3: No us heu trobat mai en reunions científiques on tothom és catalanoparlant, però tothom empra el castellà perquè la convocatòria així ho demana? O perquè s'ha connectat no sé qui de Sevilla? (sense ni tan sols haver-li demanat si ho entenia!).

Exemple 4: Hi ha molts camps que fan referència al coneixement del medi propi, des de la botànica a la història, on la publicació en llengua pròpia es veu molt penalitzada per l'aplicació rígida dels mecanismes d'avaluació que (sobre) valoren la publicació en revistes d'*impacte*? Aquest seria un altre debat, però no hem de pensar en el mal que fem, també a la llengua, amb pretesos mecanismes d'avaluació de l'excel·lència científica?

A banda, tot plegat sembla ignorar un món on les possibilitats de traducció automàtica i ginyos similars apareixen en cada cop més plataformes i suports. Cal fer un tuit en castellà si l'aplicació el tradueix directament? O és que ens sembla que cal dissimular la nostra identitat lingüística? I si n'és el cas, hem reflexionat en els mecanismes de submissió implícits?

Cal, d'una banda, mantenir-se competitiu en les fonts de finançament i els projectes transnacionals que han donat una empenta essencial a la ciència que es fa al país i de l'altra mantenir-se vinculat a la comunitat en la qual fem la feina i exercir, sense humiliacions, els nostres drets i deures.

5. MANTENIMENT I RENOVACIÓ DE LA TERMINOLOGIA I ALGUNS SUGGERIMENTS

I un darrer fragment del Manifest de Prada:

Plenament conscients de l'adversitat de molts dels factors sociolingüístics que intervenen avui en el desenvolupament i en la vida mateixa de la llengua catalana i de la dificultat que comporta llur endegament intrínsecament lingüístic —ni que sigui parcial— ENTENEM que l'únic organisme amb responsabilitat i autoritat per a coordinar una missió d'actualització de la llengua és l'Institut d'Estudis Catalans i, amb el fervorós reconeixement per la tasca que ha dut a terme en etapes encara més difícils que l'actual, l'INSTEM a prendre —amb la urgència que la penosa circumstància que viu la llengua recomana— unes àgils i accelerades mesures que ens permetin de veure el futur lingüístic de l'idioma amb més consistència i, per tant, amb més esperança.

Moltes mesures de les que es reclamaven a Prada es van iniciar i s'han continuat. D'altres han fracassat, però podrien replantejar-se amb la complicitat de l'IEC i d'altres institucions del país. Per exemple:

1. Més implicació en el manteniment i la renovació permanent del corpus terminològic científic català. Recordem la revisió del lèxic de diferents diccionaris que es duen a terme (Genètica, ciència del sòl...), o la funció del Portal CIT (terminologia de ciència i tecnologia) i la Neoloteca del TERMCAT en cooperació amb l'IEC, però necessitem la revisió constant i permanent de i en tots els camps

de la ciència. Els esforços estan dividits entre l'IEC, el TERMCAT, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, i molts altres esforços individuals i col·lectius. Són a més, fragmentats territorialment. No fa gaire es va publicar el destacable i meritori *Vocabulari de les ciències de la salut* editat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua,¹⁰ sense gaire treball en comú amb els esforços fets des del Principat. Caldria trobar el lideratge, el finançament i l'estructura per a millorar radicalment la situació present. Això actuaria a la vegada com un recordatori constant als científics que la feina de posada al dia del lèxic es fa.

2. Hi ha tecnologia que permetria una posada al dia del lèxic i a la vegada la seva difusió ràpida d'una manera molt més participativa i col·laborativa que l'actual. L'èxit que ha significat la Viquipèdia indica un camí.

3. Les universitats podrien dissenyar incentius per a estudiants i professors que volguessin treballar en la posada al dia del lèxic científic i això podria repercutir també en l'ús de la llengua.

4. Potser valdria la pena que l'IEC (i altres institucions) creessin un grup de treball que redactés un nou *Manifest de Prada* que recollís la posició dels científics catalans que s'hi volguessin adherir sobre l'ús del català com a llengua d'expressió científica i establís recomanacions posades al dia que ens ajudessin a avançar.

10. *Vocabulari de les ciències de la salut*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2019.